

Mijn

EEN GIDS VOOR ONTDEKKINGSREIZIGERS

CHARLEROI

Tascal Verbeken

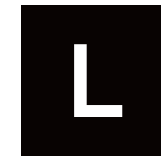

INLEIDING

WIE CHARLEROI HAAT, HEEFT NOOIT GELEefd

Lezers van het Nederlandse dagblad *de Volkskrant* verkozen Charleroi tot 'lelijkste stad ter wereld'. In de rangschikking ging ze vooraf aan het

Russische Nikel, het Poolse Katowice en het Roemeense Copșa Mică, drie steden die spontaan beelden oproepen van ruïnes, schroot en ander decormateriaal van de postindustriële apocalyps. De fiere hoofdplaats van *le Pays Noir*, het Waalse zwarte land, deed dus nog beter, althans in de voorstellingswereld van de Nederlander die nooit een voet in de stad gezet heeft. De vorige zinnen bevatten alvast een eerste waarschuwing: wie Charleroi wil ontdekken moet over een hoge muur van sombere meningen heen willen kijken.

Maar hoe zit het nu? Is Charleroi echt lelijk? [De stad ademt niet de behaaglijke Disneyland-sfeer van Brugge, Delft en andere museale stadjes met een lichtplan.](#) [Ze lijkt meer op een stuk onbewerkt plaatstaal dan op een kunstig kantwerkje, meer een drip painting van Jackson Pollock dan een pittoreske ets van Anton Pieck.](#) Tot in het centrum bij het stadhuis zie je nog altijd haar littekens en deuken. Maar mogen we hier spreken van 'lelijkheid'? Charleroi heeft haar eigen aantrekkelijkheid. Weerbarstig, rauw. Ze is een favoriet van fotografen vroeger en vandaag, van de vergeten Emile Chavepeyer tot Stephan Vanfleteren.

Sinds zo'n 20 jaar kom ik regelmatig in Charleroi, aanvankelijk om verhalen te sprokkelen voor reportages. Ik zocht Carolo's – zo heten de inwoners – in cafés en rusthuizen, ging met hen naar plekken die

een belangrijke rol in hun leven speelden en liet mijn bandopnemertje draaien. Die 'veldopnames' waren de basis van mijn vroege boeken *Arm Wallonië* en *Grand Central Belge*. De stad die alom als een armoedig gat bekendstaat bleek een uitpuilende schatkamer van ongehoorde verhalen. Hoe kon het anders met een geschiedenis waar de plot van een 19de-eeuwse noodlotsroman bij verbleekt?

Bij elk nieuw bezoek verwondert me weer de visuele buitenissigheid. Charleroi is een stad die de ogen opent, verbijstert, verwart. Met verrassende uitzichten, panorama's en trompe-l'oeils. Met bouwwerken als het Ringviaduct dat als een brutalistische circusattractie op hoge pijlers door en boven de woonwijken slingert, met een basiliek waar bezoekers die loutering en verlichting zoeken getraakteerd worden op een dreigende muurmozaïek van de apocalyps. Dit is een stad van zinsbegoochelingen en luchtspiegelingen. Een theater zonder gordijnen of pluche. Geen Belgische stoplap is meer uitgerafeld en versleten dan 'surrealistisch', maar toch past hij vaak bij Charleroi – de stad van René Magritte, die er opgroeide als kind en er zijn eerste kunstwerken maakte.

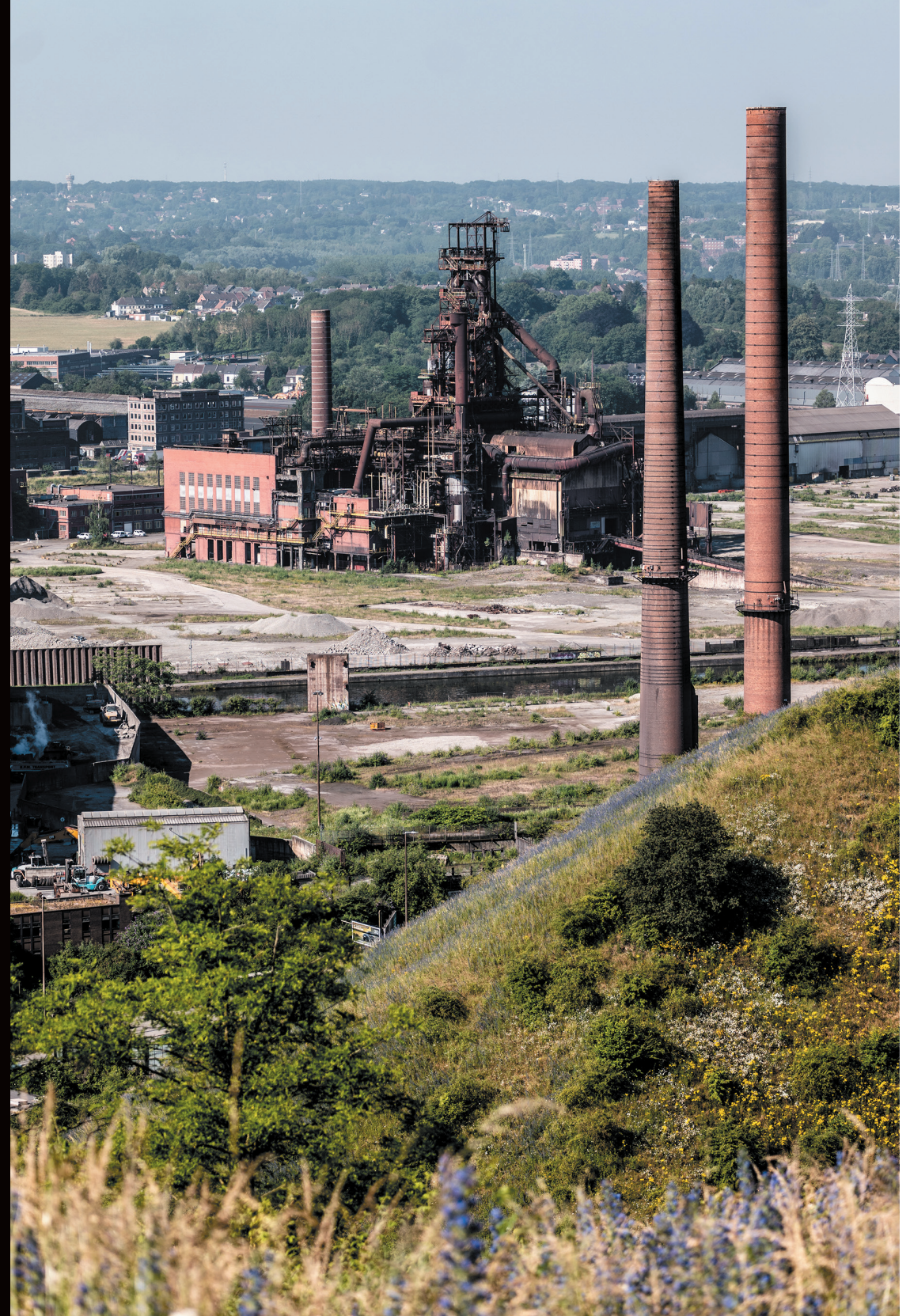
Net als Lissabon en Brussel is Charleroi een stad van stijgen, dalen en weer stijgen, naar het beeld van haar turbulente geschiedenis. De *ville basse* bij de Samber en de *ville haute* rond het stadhuis vormen samen het dense, stedelijke centrum dat sterk verschilt van de omliggende industriegemeenten zoals Marchienne-au-Pont, Gilly, Jumet, Marcinelle of Dampremy. Het vergt een beklimming van een hoge steenkoolberg,

STAD
VAN

INDUSTRIE

‘La ville est une usine’, schreef Georges Simenon over Charleroi. De industrie is er even alomtegenwoordig als God in zijn schepping. In de razende 19de eeuw werd Charleroi de belangrijkste fabrieksstad op het Europese continent, met een rijke verscheidenheid aan nijverheden: steenkool, staal, glas en chemie. De industrie bracht goede en kwade dagen, schoonheid, wanstaltigheid en kunst.

METRO

Eén euro. Voor dit meer dan schappelijke bedrag geeft de Waalse vervoersmaatschappij TEC je toegang tot een metrostel van de roemruchte Métro Léger de Charleroi. Een rit over het netwerk, dat zich overigens voor een groot deel bovengronds bevindt, is verplicht voor de ware Charleroi-ontdekker. De uitzichten zijn verbluffend.

Het begon met een plan in de vrolijke jaren 60. Een Groot Plan. Charleroi zou een 60 kilometer lang metronet met 69 stations krijgen. De plattegrond leek op een octopus met een klein lijfje die zijn lange armen in alle richtingen uitstrekt, tot kilometers ver in de groene rand naar Anderlues, Gosselies, Loverval, Courcelles, Ransart,

Soleilmont, Mont-sur-Marchienne en Châtelet. Acht armen in totaal. Vijftig jaar later is ongeveer de helft van het oorspronkelijk geplande netwerk gebouwd of in gebruik. Geldproblemen of voortschrijdend inzicht dempten de ambities.

Vijf van de acht lijnen zijn nooit gebouwd. De metroplannen waren een onderdeel van de Belgische wafelijzerpolitiek. Tot eind jaren 80 werden budgetten voor grote bouwprojecten *fiftyfifty* verdeeld tussen Vlaanderen en Wallonië. In essentie was het een financieel systeem van compensatie en tegemoetkoming onder goede vaderlanders. Dat leidde niet altijd tot een nuttig gebruik van het geld. In het slechtste geval leidde het tot *Grand Travaux Inutiles* (GTI) – Grote Nutteloze (Bouw)werken. Denk onder meer aan de Universiteit van Hasselt, een wafelijzercompensatie voor de al even overbodige universiteit van Bergen. Het wafelijzersysteem stopte goeddeels met de regionalisering, waaronder die van het openbaar vervoer in de jaren 90. Dit betekende de facto de bevroering van de metroplannen in Charleroi. Van 1996 tot 2007 werd er niet meer verder gewerkt aan de metro.

De metro van Charleroi wordt vaak als eerste voorbeeld genoemd in discussies over Grand Travaux Inutiles. Maar is de metro wel een Nutteloos Bouwwerk? De metrostellen op de ringlijnen rond de kernstad – *le boucle central* met de M1, M2 en M4 – zitten vrijwel altijd behoorlijk vol. In een dense en verkeerszieke stad met veel autoverkeer en weinig infrastructuur voor fietsers voldoet de metro wel degelijk aan een behoefte. Dat is minder het geval op de antennenetten naar de buitenwijken, maar daar is de metro eigenlijk een bovengronds rijdend trammetje. Je kan de lijn

Metrostellen bij halte Palais.

DUPUIS, UITGEVER VAN *ROBBEDOES* EN *HUMO*

Ik vernam voor het eerst van uitgeverij Dupuis op de redactie van het weekblad *Humo*. In 1936 verscheen voorloper *Humoradio* voor het eerst bij de uitgever met bedrijfsadres in Marcinelle. Tijdens de tien jaar dat ik zelf op de redactievloer van *Humo* rondliep, hoorde ik af en toe nog een vermakelijke anekdote uit de oude Dupuis-jaren, ook al werd *Humo* toen al lang niet meer bij Dupuis uitgegeven en gedrukt. Vaak ging het om gekkigheden die berustten op een taalkundig misbegrip.

Dupuis startte in 1898 met één handpers in de huiskamer van Jean Dupuis in Marcinelle. In 1922 vervelde de drukkerij tot een uitgeverij, met de lancering van het vrouwenblad *Les bonnes soirées*. Later volgden *Le Moustique*, het Nederlandse blad *De Haardvriend* (later *Mimosa*), *Humoradio* en de educatieve reeks *De wonderbare wereld*.

Het gouden tijdperk begon in 1938 met de strip *Spirou*, enkele weken later in het Nederlands uitgebracht als *Robbedoes*. *Spirou* betekent in het dialect van Charleroi 'eekhoorn' en 'schelm'. Het figuurtje, uitgedost in een rood uniform met gouden knopen en witte handschoenen, was geïnspireerd op een piccolo op een oceaanstomer. Robert Velter, die signeerde als 'Rob-Vel', was de geestelijke vader. Inmiddels rolden er meer dan 4400 nummers van de persen en zijn sommige lezers al meer dan 70 jaar abonnee.

Grote fan is Bark (Bart Dekeyser), covertekenaar van deze gids: '*Robbedoes, De Smurfen, Guust Flater, Lucky Luke, Yoko Tsuno, Buck Danny, De Blauwbloezen*, en via *Humo* ook het werk van Ever Meulen, Joost Swarte, Kamagurka, Herr Seele: Dupuis is leverancier van daverende tekenkunde – en tegelijk ook van veel meer dan dat.'

SPOREN VAN STRIPHELDEN IN DE STAD

Het enige ruitersstandbeeld in de stad is niet gewijd aan een keizer of generaal, maar aan Lucky Luke en zijn paard Jolly Jumper. Het staat in het Parc Reine Astrid. Op de bekendste en grootste rotonde van de stad, de Square Jules Hiernaux, staat een Marsupilami: wie Charleroi verlaat langs het noorden wordt door het fictieve jungledier uitgezwaaid. Ook in metrostations Parc en Janson zijn sporen van Dupuis te zien, onder meer een fresco van Lucky Luke en de Daltons. Tekenaar van de figuren is Morris, oftewel de Kortrijkzaan Maurice De Bevere. Een levensgrote Guust Flater met auto kom je tegen op de Place Verte. Robbedoes verwelkomt de treinreizigers aan het station Charleroi-Central.

PASSAGE DE LA BOURSE Rue du Collège

In de 19de eeuw liet elke Europese stad die wilde meetellen een passage of overdekte winkelstraat bouwen naar Parijs model. Zo ook Charleroi, waar in de industrie fortuinen verdiend werden. Bouwjaar van de Passage de la Bourse in de ville basse: 1892.

De passages waren flaneerstraten onder een dak van glas, dat beschermde tegen regen en andere ongemakken. De architectuur van de Passage van Charleroi is neoklassiek, met een mix van Griekse zuilstijlen. In vergelijking met de veel oudere Koninginnegalerij in Brussel is deze straat sober uitgevoerd, zonder opzichtige, met bladgoud beklede ornamenten. Maar het glazen dak dat rust op een metalen koepelgewelf trekt wel de aandacht. Het is de presentatiekaart van de lokale glasindustrie. In de Passage werd niet alleen handel

STAD
VAN

A RC HITE CTUUR

Sluit je ogen, denk 'Charleroi'. De kans is groot dat er nu een *coron* voor je geestesoog verschijnt, een rij tegen elkaar aanleunende, roetbestofte arbeidershuisjes aan de voet van een terril. Het oerbeeld van de stad is een bedrieglijk beeld. Charleroi kent een grote verscheidenheid aan bouwstijlen, ook nieuwe architectuur.

RENÉ MAGRITTE

148

DE

Rue des Gravelles is een straat met keurige, goed onderhouden herenhuizen in het voorstadje Châtelet. Ze ademt de rustige welstand en tevredenheid van haar bewoners. Je zou ze ook saai kunnen noemen. Voor Magrittiefhebbers die hier op pelgrimage komen, valt het moeilijk voor te stellen. Is de luide explosie van verbeelding die de kunstgeschiedenis zou veranderen op deze plek voorbereid? Is hier de kunstenaar ontbolsterd die in de 20ste eeuw als weinig anderen de beeldtaal van de schilderkunst, de reclame en de popcultuur beïnvloed heeft? Een bord in de vorm van een bolhoed boven de voordeur van het art-nouveaughuis op nummer 95 neemt de twijfel weg: *'René Magritte vécut dans cette rue de 1904 à 1917. Il a commencé à peindre dans cette maison construite par son père.'* Dit is het huis van René Magrittes kindertijd en vroege adolescentie. Je kan het op eenvoudige aanvraag bezoeken.

Het is een besmettelijk universum dat Magritte (1898-1967) geschapen heeft. Als ik

in de buurt rondwandelen, zie ik bolhoedmannetjes als gestage regen naar beneden vallen, net zoals op het schilderij *Golconda*. In het gezicht van een man die ik kruis op het voetpad zie ik ineens een glanzende knal-groene appel verschijnen. In de huizen van de Rue Des Gravelles lijkt het nacht terwijl het middag is, als liep ik rond in *l'Empire des lumières*. En boven de ijzeren brug over de Sambre aan het eind van de straat vliegt het silhouet van een duif waarin wolken voorbijrijden. Het is *l'Oiseau de ciel*. Tot ik een tienermoeder in een windjack van Sporting Charleroi een kinderwagen zie duwen. René Magritte was zes jaar toen hij in de Rue des Gravelles kwam wonen. In het lager onderwijs bezocht hij de *École Moyenne de l'État* in Châtelet, vandaag bekend als het *Athenée Royale René Magritte*. Hij toonde weinig belangstelling voor het schoolwerk en genoot de reputatie van zonderling. Ook zijn twee jongere broers Raymond en Paul vielen op als outsiders. Ouders lieten hun kroost liever niet met *les Magrites* spelen. De familie was de schrik van de buurt.

Ze werden 'Tcherokis' (Cherokees) genoemd, gevaarlijke wilden. René was gefascineerd door het feuilletonpersonage Zigomar, de gemaskerde koning van de misdaad. Er is een verhaal dat hij op het kerkhof van Charleroi een lijk zou hebben opgegraven. Hij werd betrapt door de grafdelver. De dood zou hem blijven inspireren.

Met deze anekdotiek zou je bijna vergeten dat hij in Charleroi ook zijn eerste schilder- en tekenles volgde. Er zijn zelfs nog enkele werken uit die periode bewaard gebleven. Ze vallen al op door zijn zin voor detail. Een grote inspiratiebron waren de edities van de *Larousse Illustré*-encyclopedie.

Magritte was dol op de plaatjes, kleurde ze in en reproduceerde ze in latere werken. Ook titels van schilderijen haalde hij uit de boeken. Nog een invloed was de cinema. Om de hoek van de Rue des Gravelles opende Cinéma Emplit, waar de jonge Magritte niet weg te slaan was.

Thuis groeide Magritte op in een gezin dat we vandaag disfunctioneel zouden noemen. Vader Léopold Magritte was lang een *selfmade man* van twaalf stielen en dertien ongelukken. Op zijn cv staan onder meer de beroepen van kleermaker, verkoper van verzekeringen en handelsvertegenwoordiger in sauzen. Hij vergaarde een fortuin toen hij kon opklimmen tot inspecteur-generaal bij een voedingsbedrijf in Dendermonde. Met het geld werd het huis aan de Rue des Gravelles gebouwd. Als vader was hij vaak afwezig, en als hij thuis was toonde hij zich koppig en dominant. Hij sprak de kinderen aan met 'u' en verbood het Waalse dialect in huis. Hij had losse handjes, ook tegenover zijn vrouw. De kerk wekte een diepe afkeer bij hem op.

La fée ignorante in Congreszaal Palais des Beaux-Arts.

PATRICK DE SPIEGELAERE EN DE ULTIEME CHARLEROIFOTO

180 'Patrick De Spiegelaere heeft de Belgische persfotografie uit de middeleeuwen gehaald', zei fotograaf Michiel Hendryckx ooit over zijn pupil. Sinds de jaren 90 is zowat elke hedendaagse persfotograaf aan hem schatplichtig. Een tijdloos beeld is de foto *Charleroi*: busreizigers wachten aan de halte bij het Palais des Beaux-Arts. Op de achtergrond nog meer mensen, geschilderd op de zijgevel van het Palais, ze hadden wel uit een hemel van Magritte kunnen vallen. En dan daagt het: sommige figuren lijken over het dak van het bushokje te lopen, een trompe-l'œil die De Spiegelaere meesterlijk in het beeld stopte. Daardoor vermengen ze zich met de wachtenden van vlees en bloed. Wie of wat is echt, wie of wat is een product van de verbeelding? Hoe bedrieglijk zijn onze ogen? Waar begint en eindigt het illusietheater dat we de werkelijkheid noemen? Op een onnadrukkelijke manier stelt De Spiegelaere tal van vragen die met het wezen Charleroi en de fotografie zelf verweven zijn.

